

محمد صالحی فرد^۱
براتعلی خاکپور^۲
هادی رفیعی^۳
معصومه توانگر^۴

تحلیلی بر ابعاد اجتماعی فضاهای سبز شهری با تاکید بر دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: کلانشهر مشهد)

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۰۶/۱۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۰۳/۱۹

چکیده

همزمان با تحولات ساختاری شهرها در عرصه‌های کالبدی- فضایی، اقتصادی، اجتماعی و... عناصر و فضاهای شکل دهنده شهرها نیز دچار تغییر و تحول بنیادی شده‌اند در این میان رویکرد به فضاهای سبز شهری نیز از رویکرد اکولوژیکی به عرصه‌های فعال و پویای عملکردهای اجتماعی-فرهنگی تغییر کرده است.

۱- دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور. Email: m.salehifard@yahoo.com

۲- استادیار دانشگاه فردوسی مشهد، گروه جغرافیا. Email: khakpoor@ferdowsi.um.ac.ir

۳- عضو هیات علمی جهاد دانشگاهی مشهد، گروه پژوهش‌های اقتصادی. Email: hadirafiy@yahoo.com

۴- عضو هیات علمی جهاد دانشگاهی مشهد، گروه برنامه‌ریزی شهری-منطقه‌ای.

Email: masoomeh_tavangar@yahoo.com

در این مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بر اساس پیمایش میدانی، سعی شده تا آثار اجتماعی و فرهنگی فضاهای سبز شهری بالاحص پارک‌ها از ابعاد و زوایای گوناگون مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد. نتایج حاصله مبین آن است که آثار اجتماعی و فرهنگی فضاهای سبز علاوه بر کارکردهای مطلوب (برقراری تعاملات اجتماعی، گسترش فرهنگ شهری و شهروند سازی، پر کردن اوقات فراغت و...) دارای تبعات نامطلوب (شکل‌گیری انواع جرایم شهری، گسترش فرهنگ ابتذال، دوستی‌های نامشروع و...) بسیاری است. همچنین تاثیرگذاری اجتماعی-فرهنگی پارک‌ها در کلیه شاخص‌ها یکسان نیست، به عنوان مثال در حالی که پارک‌های منطقه‌ای در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی و یا تاثیر آن در بهداشت روانی و جسمانی شهروندان نقش موثرتری نسبت به سایر پارک‌ها دارند، در پارک‌های محله‌ای تجمع افراد بزه‌کار و ناهنجار و شکل‌گیری روابط نامشروع بیشتر به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر بین مساحت پارک‌ها با میزان تاثیرات شاخص‌های اجتماعی [فرهنگی] (مطلوب یا نامطلوب)، در کلیه شاخص‌ها همیشه رابطه مستقیم برقرار نیست، بلکه تنها در برخی شاخص‌ها این مساله صادق است (مانند تاثیرات اجتماعی پارک‌ها در پر کردن اوقات فراغت).

کلید واژه‌ها: فضای سبز، آثار جامعه‌شناختی، شهروندان، مشهد.

مقدمه

فضای سبز با خواص گوناگون و چند جانبه نقش فوق العاده‌ای در زندگی انسان دارد. خواص چند جانبه آن از تولید اکسیژن و ازون، خاصیت‌کشندگی موجودات مضر با تولید فیتوفسید، جذب انواع ذرات معلق مضر و مواد آلوده‌کننده، خاصیت تعدیل‌کنندگی شرایط محیطی، برقراری توازن اکولوژیک در محیط، توان جذب صدای ناهنجار، ایجاد محیط امنیت، آسایش و تفریح و تفرج تا مرکزی جهت تجمع انسان‌ها و غیره را در بر داشته که در واقع زمینه‌توان را در ذهن تداعی می‌کند.

پیدایش احساس بیگانگی یکی از سرچشمه‌های مشکلاتی است که امروزه گریبان گیر مردم جهان گشته و این مساله بیش از همه بین مردم و محیط مصنوع آنها ظاهر می گردد (Hanna, 1958:148). در حالی که فضاهای سبز عمومی هم از دیدگاه تامین نیازهای زیست محیطی شهرنشینان و هم از نظر تامین فضای فراغت و بستر ارتباط و تعامل اجتماعی آنان جایگاهی درخور اهمیت دارد. بنابراین منظور از فضای سبز شهری نوعی از سطوح کاربری زمین شهری با پوشش گیاهی انسان ساخت است که هم دارای بازدهی اجتماعی و هم در بر دارنده بازدهی اکولوژیکی می باشد (سوزنچی، ۱۳۸۳: ۵). به طوری که فضاهای سبز شهری به عنوان بخشی از فضاهای باز شهری، عامل اصلی در ساختار سیمای شهری، بهبود شرایط اکولوژیکی، گذران اوقات فراغت و تفریح محسوب می شوند، تا از این طریق بر کیفیت محیط زیست شهری بیفزایند (خلیلیان عادل، ۱۳۸۵: ۸۵۴). از سوی دیگر می توان گفت هدف اصلی در طراحی فضای سبز دستیابی به آثار اجتماعی و روانی آن در هر چه نزدیکتر کردن انسان و طبیعت به یکدیگر است. هر چند از کارکرد فضای سبز در ساخت کالبدی شهر و کارکرد زیست محیطی آن نیز می توان انتظار بازدهی اجتماعی و روانی داشت (تقوایی، ۱۳۸۲: ۴۱). بنابراین یکی از کارکردهای بسیار مهم فضای سبز کارکرد اجتماعی-روانی آن می باشد، موضوعی که در این مقاله قصد پرداختن بدان را از ابعاد و زوایای گوناگون داریم.

بیان مساله

افزایش شتاب زندگی مدرن شهری و فرهنگ «بی تفاوتی مدنی» شهرنشینان، منجر به کاهش ارتباط و تعامل اجتماعی شهروندان با یکدیگر و غفلت از اهمیت فضای عمومی بستر ساز برای این تعامل های اجتماعی شده است. به طوری که امروزه در شهرها، بویژه در مادرشهرها ارتباط مستقیم با محیط طبیعی یا بسیار ناچیز است یا اینکه اصلا وجود ندارد (Norberg, 1980:166). از سوی دیگر با استقرار دولت رفاه و به رسمیت شناخته شدن حقوق شهروندی و نوع زندگی امروزی، نیاز افراد جامعه را برای گذران اوقات فراغت افزایش داده و این امر تقاضا برای گسترش فضای سبز و ایجاد پارک ها را در شهرها به دنبال دارد

(Osaki, 1988:8). فضای سبز بر خلاف معنایی که ممکن است در ذهن ایجاد کند تنها محلی که شامل چند درخت و نیمکت باشد، نیست، بلکه نماد و سمبلی از تفکرات فرهنگی و اجتماعی یک جامعه است و عاملی مهم در فضای شهری محسوب می شود که همواره از جنبه اجتماعی، فرهنگی و روانی مورد توجه عموم مردم است و در برنامه ریزی شهری نقش مهمی ایفا می کند.

این نظر که فضاهای سبز شهری بر رفتار شهروندان تاثیر می گذارند و می توانند برای تنظیم رفتار به کار برده شوند، امری پذیرفتنی است و اصولاً چنین امکانی وجود دارد که از طریق برنامه ریزی و طراحی فضاهای سبز شهری و از راه ترکیب این گونه طرح‌ها با نوع نظام انتظام دهنده، مراتب ارتقا اخلاقی و اجتماعی افراد جامعه را فراهم ساخت، به طوری که تنها تماس با طبیعت قادر به جبران صدمات وارده به هویت و فراهم آوردن رشد موزون شخصیت باشد (Choay, 1986:255). از دیگر سو یکی از معیارهای ارزیابی کیفیت محیط هر شهر، وجود فضاهای سبز عمومی است، فضاهایی که شهروندان در آنها بتوانند با ایمنی و آسایش خاطر با هم به تعامل و گفتگو بپردازوند. اهمیت این مساله تا حدی است که امروزه توجه به فضاهای سبز شهری و اعمال سیاست هایی که مردم شهرها را از مشکلاتی مانند یاس و ناامیدی برهانند و باعث ارتباط با فضاهای سبز و محیط گردد، از مهم ترین وظایف نهادهای شهری محسوب می شود (Wright, 2000:34). بنابراین همانگونه که فضاهای سبز شهری می توانند با برنامه ریزی و طرح ریزی، محل بروز و نمود فضایل انسانی باشند از جهت دیگر نیز می توانند از طریق رهاشدگی و برنامه ریزی‌ها و طرح ریزی‌های نادرست و ساده انگارانه به مکان بروز انواع جرایم شهری تبدیل شده و آثار اجتماعی، فرهنگی و روانی زیانباری بر شهرنشینان داشته باشند.

از این رو در این مقاله سعی بر آن شده که آثار مطلوب و نامطلوب فضاهای سبز شهری از سه منظر جامعه شناسی، فرهنگی و روانی بر روی شهروندان مشخص و طبقه بندی گردد.

پیشینه‌ی تحقیق

هر چند در رابطه با تاثیرات اقتصادی گسترش فضاهای سبز تحقیقات چندانی صورت نگرفته، اما در رابطه با تاثیرات اجتماعی آن تحقیقات متعددی صورت گرفته است که در زیر به نتایج برخی از آنها اشاره می شود.

علیزاده (۱۳۸۱). در بررسی اثرات اقتصادی ایجاد فضای سبز، جنگل کاری و توسعه پوشش گیاهی در مناطق شهری و اطراف آنها، به اهمیت استقرار درختان در شهرها از جنبه رفع نیازهای اجتماعی، فرهنگی و روان شناختی می پردازد و بیان می دارد که فضای سبز شهری باعث بروز آثار مثبت رفتاری چون ماندن افراد در وضعیت فیزیکی و روحی مناسب، اجتماعی شدن افراد در نتیجه برقراری رابطه دوستی، کسب و شناخت برخی از شاخص‌های اجتماعی برای افزایش و بالا بردن و افزایش احساس خویشتاوندی و یا وحدت منافع و مسوولیت اجتماعی می شود.

صالحی فرد (۱۳۸۱). در بررسی و تحلیل چالش‌ها و تنگناهای مدیریت فضای سبز در کلانشهرهای کشور (مطالعه موردی شهر مشهد). تاکید می کند که یکی از مهم ترین ساز و کارهای موفقیت مدیریت فضای سبز شهری ارتقا بهره وری اجتماعی فضاهای سبز شهری است.

صالحی (۱۳۸۶). در تشریح نقش برنامه ریزی و طراحی محیطی در ایجاد پارک‌های شهری امن تاکید اصلی را در تدوین ضوابط محیطی پیشگیری از جرایم در فضاهای شهری بویژه پارک‌ها در راستای کاهش شرایط جرم خیزی فضاهای شهری قرار داده که به صورت نمونه به سه پارک بزرگ تهران اشاره کرده است.

ایران نژاد پاریزی و همکاران در آسیب شناسی فضای سبز شهری یزد نشان می دهند که آسیب‌های فضاهای سبز شهری در سه دسته تقسیم بندی می شوند. دسته اول آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی، دسته دوم آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی و انسانی و دسته سوم تنش‌های محیطی و آسیب‌های ناشی از آنها و سپس به تشریح آسیب‌ها می پردازوند.

امین زاده (۱۳۸۶). در بررسی تاثیر مناظر شهری در شفابخشی و منظر درمانی با طبیعت به بررسی نظریه‌های مرتبط بین منظر و سلامت پرداخته و معتقد است دو رویکرد منظر شفابخش و منظر درمانی که عمدتاً در رابطه با طراحی باغ است، می‌بایست در حوزه فضاها و مناظر شهری بسط یابند.

چهارچوب مفهومی و انواع فضاهای سبز

اصطلاح فضای سبز، به وسیله برخی از دست اندرکاران فضای سبز برای مفهوم پوشش گیاهی شهرها به کار گرفته شده است. گاری مول، اصطلاح فضای سبز را برای پوشش سبز شهرها به کار می‌گیرد و یا فضای سبز را به منطقه‌ای پوشیده از گیاه در داخل و اطراف شهرها اطلاق می‌کند که بیشتر دارای دو کارکرد مهم برای شهرها می‌باشند، تعدیل دما و تلطیف هوا و زیبا آفرینی (مجنونیان، ۱۳۷۴، ص ۴۳).

پارک منطقه‌ای است با درختزارهای پراکنده با فضاهای باز و کف پوش چمنی که یا به صورت مصنوعی احداث شده و یا به صورت طبیعی وجود داشته و تنها به دستکاری و آرایش آن اکتفا شده است. این نوع فضا سازی‌ها در شهرها برای تفرج عامه، جا افتاده ترین شیوه احداث تفرجگاه‌ها به شمار می‌رود (جهاد دانشگاهی مشهد، ۱۳۸۷، ص ۲۸).

مکان ظهور فضای سبز تنها پارک‌ها را در بر نمی‌گیرد، بلکه باغ‌ها، باغچه‌های خصوصی، نوار سبز حاشیه شهرها و حتی خیابان‌ها و گورستان‌ها را نیز شامل می‌گردد (مهندسان مشاور ره شهر، ۱۳۷۵، ص ۵۵).

انواع فضاهای سبز شهری:

فضاهای سبز در وهله نخست به فضاهای سبز و سطوح سبز، و در مرحله بعد به شهری و غیرشهری تقسیم می‌شوند.

تقسیم بندی فضاهای سبز بر مبنای نوع مالکیت عبارت است از:

- فضاهای سبز عمومی؛ که واجد بازدهی اجتماعی می‌باشند و برای عموم مردم جهت گذراندن اوقات فراغت و تفریح قابل استفاده بوده و معمولاً پارک نامیده می‌شود.

- فضای سبز نیمه عمومی؛ که دارای بازدهی اکولوژیکی هستند، اما تعداد استفاده‌کنندگان آنها محدود است. محوطه‌های باز ادارات، پادگان‌ها، بیمارستان‌ها و مراکز فرهنگی نمونه‌هایی از این فضا می‌باشند که تحت شرایط خاصی لایه‌ها و اقشار خاصی از آن استفاده می‌کنند.

- فضای سبز خصوصی یا محلی؛ که شامل باغات مثمر و غیر مثمر، اراضی زراعی و باغچه‌های خصوصی است.

سطوح سبز شهری نیز زمین‌های ورزشی چمن کاری شده و جزیره‌ها و لچکی‌های کنار خیابان را شامل می‌شود که عمدتاً جنبه زیبایی شناختی دارد و تا حدی نیز واجد بازدهی اکولوژیکی می‌باشند (سعیدنیا، ۱۳۸۲).

پارک شهری، پارکی است که دارای جنبه‌های تفریحی، تفرجی، فرهنگی، زیست محیطی و سالم سازی محیط است و جنبه سرویس دهی به مناطق مختلف شهر را دارد. پارک‌های شهری از نظر وسعت به چهار گروه تقسیم می‌شوند که عبارتند از:

- پارک شهری در مقیاس همسایگی؛ به پارکی گفته می‌شود که به طور معمول چند واحد مسکونی در مقیاس همسایگی از آن استفاده می‌کنند و مساحت آن کمتر از نیم هکتار است.

- پارک محلی؛ که در یک واحد «محل» قرار دارد و مساحت آن حدود دو برابر مساحت پارک در مقیاس همسایگی است (حدود یک هکتار).

- پارک ناحیه‌ای؛ که در یک ناحیه مسکونی قرار دارد و مساحت آن دو تا چهار برابر پارک محله است (۴ هکتار).

- پارک منطقه‌ای؛ به پارکی گفته می‌شود که بیشترین ساکنان یک منطقه از آن استفاده می‌کنند. مساحت آن حداقل دو برابر پارک ناحیه‌ای است و به طور معمول از دورترین نقطه منطقه تا پارک، با وسایل نقلیه موتوری، بیش از ۱۵ دقیقه زمان می‌برد (۸ هکتار). (سعیدنیا، ۱۳۸۲).

رویکرد جهانی در خصوص ساختار اجتماعی و روانشناختی فضاهای سبز شهری

در گذشته تصویری محدود از فضاهای باز و سبز وجود داشت، به طوری که این فضاها محدود به باریکه‌ای از آب، فواره، چند بوته گل و باغچه می‌شد (Crisp, 1979: 11). نداشتن

چهارچوب و رویکردی جامع در این خصوص باعث می‌شد که موضوع فضاهای باز و سبز شهری و تاثیرات آنها بر سازوکار آدمی به ندرت مورد توجه قرار بگیرد (امیریاراحمدی، ۱۳۷۸: ۱۱۶)، ولی امروزه در جهان رویکرد به فضای سبز شهری به عنوان یک الگوی فضایی دامنه وسیعی یافته است، فضای سبز شهری در کنار دیگر کارکردهای فضای شهری در کلانشهرهای کشورهای مختلف، پراکنش‌هایی را در این فضاها شکل می‌دهد، به طوری که این نوع فضاها در این کشورها در کنار دیگر کارکردها توانسته سبب پویایی اجتماعی، فرهنگی و روانی شهروندان شود.

امروزه رویکرد به فضای سبز در کلانشهرهای اروپایی رویکردی تلفیقی از ساختارهای مدرن و به وجود آوردن حس نوستالژیک در این محیط‌هاست. ساخت و طراحی فضای سبز، از فضای کالبدی محض دور شده، به طوری که امروزه بر این فضا به عنوان مکانی مناسب که می‌تواند آثار اجتماعی، فرهنگی و روانشناختی مثبتی داشته باشد، تاکید می‌شود (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۸۸-۴۶).

میزان تاثیر روانشناختی و اجتماعی فضاهای سبز شهری بر شهروندان به یکی از مباحث مهم و کاربردی در دیگر کشورها تبدیل شده، به طوری که هر ساله مساحت زیادی از زمین‌های شهری آنها به این کاربری بسیار مهم اختصاص داده می‌شود. مثلاً در کشور شیلی هر ساله ۲۰ هزار هکتار زمین زیر پوشش فضای سبز قرار می‌گیرد، چرا که به اهمیت آن و تاثیرات مطلوبی که بر اجتماع و فرهنگ مردم دارد پی برده‌اند (شاهوردیان، ۱۳۸۳، ۱۴). بنابراین امروزه می‌توان فضاهای سبز شهری در کشورهای مختلف را به عنوان یکی از موضوعات اصلی در تکامل و پویایی اجتماعی و روانشناختی شهروندان در قرن حاضر بازشناخت.

ابعاد اجتماعی فضای سبز شهری

در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان آثار اجتماعی ناشی از ایجاد و گسترش فضاهای سبز شهری را به صورت زیر ارایه کرد.

۱- آثار جامعه‌شناختی

۲- آثار فرهنگی

۳- آثار روانشناختی (روحي و رواني).

با نظر به مطالب ارایه شده، به معرفی آثار مطلوب و نامطلوب فضاهای شهری در منظر جامعه شناسی، فرهنگی و روانی بر روی شهروندان می پردازیم.

الف). آثار و پیامدهای مطلوب ناشی از گسترش فضاهای سبز شهری بر ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و...

الف -۱). اثرات جامعه شناختی ناشی از گسترش فضای سبز شهری بر شهروندان

فضاهای سبز حس مکان اجتماعی را القا می کنند. به آدمی اجازه می دهند که از دیگران بیاموزد، فرصتی پدید می آورند که ارزش های فردی و اجتماعی خود را بروز دهد، رشد معنوی خود را ارتقا بخشد. به طور کلی فضای سبز به استفاده کنندگانش این امکان را می دهد که احساس آزادی و استقلال کنند، به طوری که در فضای خانه و محیط کار چنین چیزی امکان ندارد. فضاهای سبز محیط طبیعی را به داخل محیط شهری می برند و فضاهای خشن و بافت مصنوعی شهر ساخته شده را به محیطی آرام بخش و نشاط آور تبدیل می کنند و با رنگ های چشم انداز، نوارهای گوش نواز و هوای پاکیزه روح آدمی را برای مقابله با دشواری های زندگی شهری آماده می کند (بهرام سلطانی، ۱۳۸۱: ۱۳-۲۱۱). فضاهای سبز بین اعضای اجتماع و محیط طبیعی پیرامون رابطه مستحکمی برقرار می کنند به این ترتیب شهر را قابل سکونت تر و تحمل پذیرتر می کند. این امر برای اجتماعی که می خواهد پایدار باشد اساسی است.

اجتماع و جامعه متشکل از تعداد افرادی تحت عنوان جمعیت است که در مکان های خاص و با ویژگی های جغرافیایی خاص زندگی می کنند. اما شهرها، امروزه به صورت اجتماعی مصنوع که جمعیت یا شهروندان آن به صورت مکانیکی و روزمرگی در ارتباط با هم هستند، در آمده است. در این میان عامل و مکانی که می تواند این محیط مکانیکی و دلگیر را از این

حالت خارج کند و فضای شهری به آن دهد، فضای سبز است (رهنمایی، ۱۳۸۲: ۱۷۰-۱۶۹).

بنابراین می‌توان آثار جامعه‌شناختی فضای سبز را بر شهروندان به صورت زیر بیان کرد:

۱- ایجاد تعاملات اجتماعی بهتر میان شهروندان در مناطق مختلف شهری.

۲- ایجاد زمینه‌های کاری یا شغلی جدید.

۳- کسب و شناخت برخی از شاخص‌های اجتماعی (هنجارها، ارزش‌ها، خرده فرهنگ‌ها و...).

۴- اجتماعی شدن افراد و پیدا کردن دوستان جدید و پر کردن خلوت و تنهایی (مهندسان مشاور آمود، ۱۳۸۲: ۱۱).

۵- شکل‌گیری تعدادی از تشکلهای غیر دولتی (NGOها).

۶- انتشار عقاید و افکار ارزشی.

۷- افزایش احساس خویشتاوندی و یا منافع واحد.

۸- ایجاد محیطی مناسب جهت تفریح در اوقات بیکاری و فراغت (باباپور، ۱۳۷۸: ۶۳).

- سایر آثار اجتماعی (تقویت روحیه، شخصیت سازی و...).

الف (۲). اثرات فرهنگی ناشی از گسترش فضای سبز شهری بر شهروندان

هر پدیده‌ای به عنوان یک سیستم باز، دارای محیطی است که با آن محیط ارتباط تعاملی دارد. محیط بر سیستم اثر می‌گذارد و سیستم نیز متقابلاً محیط خود را متاثر می‌سازد. این فرایند، در طول حیات هر سیستمی ادامه دارد و هیچگاه قطع نمی‌شود. اگر محیط بر سیستم غالب و مسلط شود، آن را متحول می‌سازد و به شکلی که مورد نظر است در می‌آورد و اگر سیستم بر محیط موثر افتد، آن را دگرگون می‌سازد و به دلخواه خود به آن شکل می‌دهد.

بنابراین رابطه هر سیستمی با محیط خود، رابطه کنش و واکنش است که در آن ضمن اثر گذاری متقابل، یکی می‌تواند بر دیگر غالب شود، بنابراین فضای سبز و شهروندان به عنوان یک سیستم باز عمل می‌کنند. در این میان تاثیر فضای سبز بر ارتقا فرهنگ و فعالیت‌های فرهنگی شهروندان چشمگیر است. از مهم ترین تاثیرات فرهنگی فضای سبز بر روی شهروندان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- گسترش فرهنگ شهری و حقوق شهروندی.
- ۲- آشنایی افراد با مفاخر ملی و مفاهیم ارزشی (انسانی).
- ۳- شکل گیری انجمن‌های هنری، ورزشی، فرهنگی و... در قالب NGO ها یا سایر انجمن‌ها مانند انجمن طرفداران محیط زیست و....
- ۴- برگزاری تعدادی دوره‌های آموزشی، تحقیقاتی، جشنواره‌ها، شب شعرها، مسابقات نقاشی کودکان و... در فضاهای سبز.
- ۵- انتشار افکار و عقاید ارزشی (ارزش‌های فرهنگی، خرده فرهنگ‌ها و...).
- ۶- سایر پیامدهای فرهنگی (فرهنگ سازی تدریجی، بستر سازی جهت آشنایی مهاجران با فرهنگ‌های شهری و...).

الف (۳). آثار روانشناختی (روحي و رواني). گسترش فضای سبز بر شهروندان

شهرها همواره با برخی از مسایل آسیب شناسی شهری که به عنوان عوامل مستعد کننده یا به وجود آورنده بیماری‌های روانی شناخته شده‌اند، مواجه هستند. باید اشاره کنیم که بیماری‌های روانی، خاص جوامع شهری کشورهای صنعتی نیست و در کشورهای در حال توسعه هم مطرح است. در شهرها عموماً میزان تراکم جمعیت زیاد است، فردگرایی و تکروی در انجام فعالیت‌ها بیشتر به چشم می‌خورد. جوشش و صمیمیت بین افراد کمتر است و احساس انزوا قدرت دارد. به علاوه مسایلی مانند آلودگی‌های زیست محیطی، جدایی‌گزینی‌های طبقاتی و اکولوژیکی در شهرها، حاشیه نشینی و... به نحو بارزی سلامت روانی شهروندان را تهدید می‌کند (محسنی، ۱۳۷۶: ۱۰۰). پس می‌توانیم به جرات بگوییم که در بسیاری از شهرهای ما عدم توجه به جنبه‌های انسانی در طراحی و معماری فضاهای شهری باعث شده که در شهرها بیش از روستاها سلامت روانی و اجتماعی ساکنان در معرض آسیب باشد. یکی از این عوامل که باعث به وجود آمدن چنین مشکلاتی شده، فضای سبز شهری است که یا مورد توجه قرار نگرفته و یا ساختار موجود در فضاهای سبز در راستای ساختارهای تفکری مدرن قرار نگرفته و یک نوع تضاد در ساختار کالبدی تقریباً سنتی با ساختار تفکری مدرن استفاده کنندگان به وجود آمده است.

تأثیر منظر و فضای سبز بر سلامت روحی و روانی در دهه‌های اخیر بسط یافته و نظریه‌های متفاوتی در مورد آن مطرح شده، از جمله نظریه بهبود استرس اولریک، که معتقد است مناظر طبیعی تمایل به کاستن میزان استرس دارند، در حالی که مناظر ساخته شده نه تنها از بهبود استرس ممانعت نمی‌کنند، بلکه خود می‌توانند سبب استرس شوند (Ulrich, 2002). بنابراین نحوه ساخت و شکل‌گیری فضاهای سبز می‌تواند اثرات مستقیمی بر روح و روان مراجعه‌کنندگان داشته باشد، به طوری که تحقیقات نشان می‌دهد که بخش مهمی از اهداف شفابخشی منظر در مشاهده مناظر طبیعی و نه الزاما در انجام فعالیت در مناظر طبیعی و فضاهای سبز است (Kaplan, 1992: 125-133).

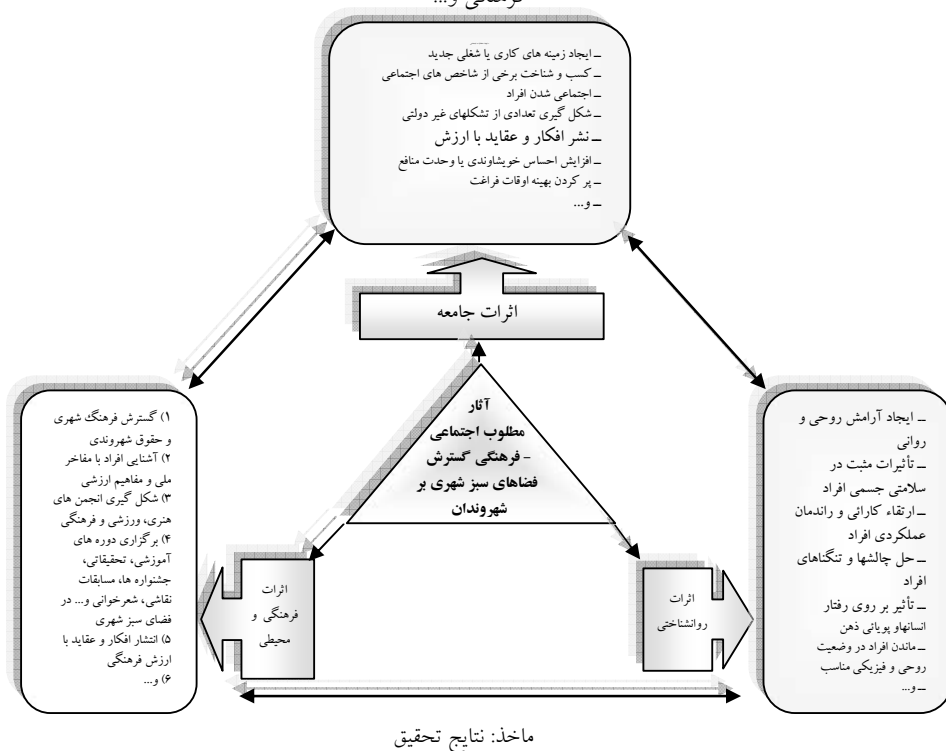
به طور کلی می‌توان تأثیرات روانشناختی فضای سبز را بر شهروندان به صورت زیر بیان کرد:

۱- ایجاد آرامش روحی و روانی: علاوه بر آثار روحی و روانی و آرامش که در اثر قرارگیری در طبیعت و نظاره‌گری فضای سبز حاصل می‌شود، از نظر علمی می‌توان به یک مورد اشاره کرد و آن هم تولید فیتونسید است. درختانی مانند گردو، کاج و... از خود ماده‌ای به نام «فیتونسید» در فضا رها می‌کنند که این مواد روی انسان اثر فرح بخشی دارد، به گونه‌ای که این ماده می‌تواند تعادل بین دو نیمکره مغز را به خوبی برقرار سازد و حالت طبیعی و آرام بخشی را به انسان ارزانی کند (سعیدنیا، ۱۳۷۹: ۴۲).

۲- تأثیرات مثبت در سلامتی جسمی و بدنی افراد: مردم در جوامع صنعتی بیسار کم ورزش می‌کنند، برای بسیاری فعالیت‌های بدنی جایی در کارهای روزانه ندارد در نتیجه برای این که این افراد به فعالیت بدنی بپردازند، باید بیش از پیش آنها را به این کار ترغیب کرد. محیط‌های جذاب از جمله فضای سبز می‌توانند مردم را تشویق به شرکت در چنین فعالیت‌هایی کنند. از پژوهش‌های انجام شده چنین بر می‌آید که محیط‌های سرسبز به عنوان مکانی برای این فعالیت‌های تفریحی بر مکان‌های ساخته شده رجحان دارند (گروه توسعه، ۱۳۸۲: ۱۱). به عنوان مثال راجراولریخ در تحقیقی که در زمینه اثرات روانی درختان و فضای سبز روی دوره بهبود بیماران در یک بیمارستان انجام داد، به این نتیجه رسید که فضای سبز می‌تواند دوره بستری بیماران را کوتاه کند (مجنونیان، ۱۳۷۴: ۲۱۳).

شکل شماره ۱: آثار و پیامدهای مطلوب ناشی از گسترش فضاهای سبز شهری بر ساختارهای اجتماعی،

فرهنگی و...

۳- ارتقا کارایی و راندمان عملکردی افراد (افزایش بهره وری): زندگی در شهرها و به طور کلی در دنیای مدرن باعث مکانیکی شدن زندگی انسان ها گردیده و اوقات فراغت را برای انسان ها کم کرده است و با این فرصت کم فراغت از کار نمی توان رفتن به سفرهای طولانی و چند روزه را در برنامه زندگی قرار داد. بنابراین مجبور به استفاده بهینه از فرصت کم فراغت از کار و زندگی روزمره می شود و بهترین مکان برای انجام این کار فضاهای سبز شهری است

چرا که با قرار گیری در این گونه فضاها، انگیزه زندگی کردن افزایش و متعاقب آن کارایی و راندمان عملکردی افراد نیز افزایش می یابد.

۴- حل چالش‌ها و تنگناهای افراد از طریق تبادل افکار، مشورت‌های دوستانه و... در کانون‌های رسمی و غیر رسمی مستقر در پارک‌ها و فضاهای سبز.

۵- تاثیر بر روی رفتار انسان‌ها و پویایی ذهنی و رفتاری آنها.

۶- ماندن افراد در وضعیت فیزیکی و روحی مناسب از طریق حضور مستمر در فضاهای سبز مانند نرمش، ورزش و... در این فضاها.

آثار مطلوب جامعه شناختی، فرهنگی و روانشناختی گسترش فضاهای سبز شهری بر روی شهروندان را می توان به صورت شکل زیر نشان داد.

ب). آثار و پیامدهای نامطلوب ناشی از گسترش فضاهای سبز شهری بر ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و...

پارک‌ها و فضاهای سبز شهری یکی از مهم ترین عرصه ها و فضاهای عمومی شهرهای معاصر، در صورتی که همه گونه شرایط آسایش محیطی در آنها فراهم شده باشد، نقش بسیار عمده‌ای در برطرف کردن نیازهای گوناگون اجتماعی، فرهنگی و روانشناختی شهروندان خواهد داشت. این در حالی است که این نوع فضاها در صورت عدم اتخاذ تمهیدات مختلف، بسیار مستعد رفتارهای ناهنجار و مجرمانه نیز هستند (صالحی، ۱۳۸۶: ۲۲). بنابراین علاوه بر آثار مطلوب فضای سبز و مزیت‌های آن، عوامل نامطلوبی وجود دارد که باعث خدشه دار شدن آثار مطلوب فضاهای سبز شهری می شود. یکی از مهم ترین مباحث مطرح شده در این زمینه بحث امنیت اجتماعی فضاهای سبز شهری است. بر اساس نظریه‌های کلاسیک، از خود بیگانگی، تنهایی، سازمان شکنی و فشارهای روانی که جامعه شهری به شهروندان خود تحمیل می کند، باعث افزایش افسردگی، خودکشی، اعتیاد، فرار از خانه، پرخاشگری، انحرافات اخلاقی و انواع جرم و جنایت در جامعه شهری می شود (شکویی، ۱۳۷۱: ۵۱) و چون وقوع هر نوع جرم علاوه بر لزوم شرایط مختلف، مستلزم شرایط مستعد مکانی است، برخی مکان‌ها بویژه پارک‌ها و فضاهای سبز عمومی در شهرها واجد ویژگی هایی می شوند که با شرایط

مورد نیاز برای وقوع جرم مطابقت می نماید. بنابراین با وجود ساختارهای نامناسب حاکم بر شهرها و مشکلات اقتصادی و بیکاری و... در جامعه، نمی توان انتظار داشت که این معضلات در فضاهای عمومی شهری بروز نیابد (Osear:1996,25-29). و ساده انگاری است که با وجود چنین شرایطی در جامعه خواستار امنیت کامل اجتماعی در محیط‌هایی نظیر پارک‌ها و فضاهای سبز شهری باشیم.

به طور کلی مهم ترین آثار پیدا و پنهان ناشی از ناامنی در پارک‌ها و فضاهای سبز عبارتند از:
- کاهش مراجعه زنان و دختران بویژه به صورت انفرادی به پارک‌ها به خصوص در برخی از نواحی شهری.

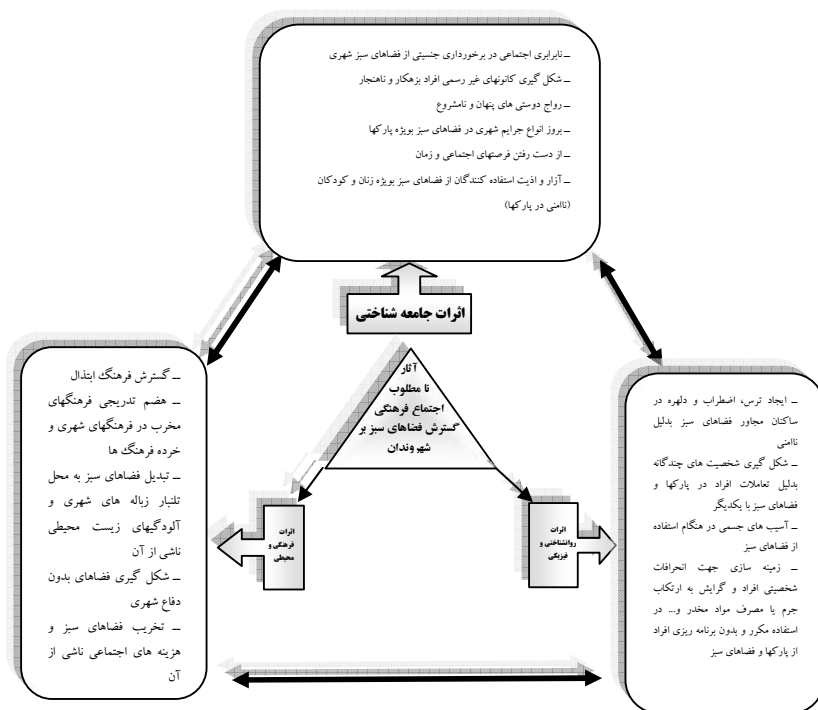
- آزار و اذیت مداوم روحی یا جسمی کودکان و زنان در پارک‌ها.
- تبدیل پارک به محلی برای خرید و فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی، قرص‌های شادی آور و....

- بروز جرایمی نظیر قتل، تجاوز و سرقت در پارک‌ها.
- عدم توجه به حقوق کاربران مانند حق آزادی.
علاوه بر بحث امنیت در پارک‌ها، آثار نامطلوب فضاهای سبز شهری را می توان به صورت زیر بیان کرد.

- ۱). از دست دادن بیهوده فرصت‌ها (اتلاف سرمایه‌ای ارزشمند به نام زمان).
- ۲). شکل گیری دوستی‌های نامشروع (بویژه در میان نوجوانان و جوانان).
- ۳). آسیب‌های جسمی یا بدنی استفاده کنندگان از خدمات فضای سبز (بویژه کودکان در فضاهای بازی).
- ۴). تبدیل شدن بخشی از فضای سبز به محل جمع شدن و تلنبار شدن زباله‌های شهری.
- ۵). تبدیل شدن بخشی از فضای سبز به کانون تجمع افراد ناهنجار و بزهکار.
- ۶). از دست رفتن هزینه زیاد برای نظافت فضاهای سبز.

شکل شماره ۲: آثار و پیامدهای نامطلوب ناشی از گسترش فضاهای سبز شهری بر ساختارهای اجتماعی، فرهنگی

و...

ماخذ: نتایج تحقیق

(۷). گسترش فرهنگ ابتذال.

(۸). رواج برخی افکار و عقاید ناپسند و شکل گیری و توسعه برخی ناهنجاریهای اجتماعی.

(۹). ایجاد ترس، اضطراب و دلهره در ساکنان فضاهای مجاور فضاهای سبز شهری (ناامنی).

(۱۰). گسترش فضاهای بدون دفاع شهری.

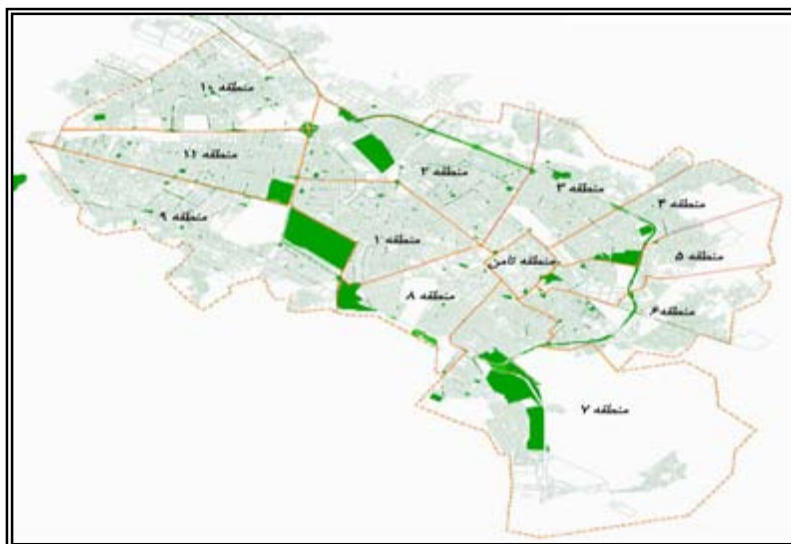
آثار نامطلوب جامعه شناختی، فرهنگی و روانشناختی گسترش فضاهای سبز شهری بر روی شهروندان را می توان به صورت شکل زیر نشان داد.

مواد و روش‌ها

روش تحقیق در مقاله حاضر توصیفی- تحلیلی است. در این مطالعه برای دستیابی به اهداف مورد نظر از شاخص‌ها و آماره‌های مختلف آماری همچون آزمون Z و یا χ^2 (بسته به نوع داده‌ها). استفاده شده است.

جامعه آماری در تحقیق حاضر شامل پارک‌های منطقه‌ای، ناحیه‌ای، محلی و همسایگی شهر مشهد است، که بر اساس شاخص شعاع عملکرد به این چهار گروه تقسیم بندی شده‌اند و جامعه نمونه تحقیق از میان آنها انتخاب شده است. حجم نمونه در نظر گرفته شده برای تکمیل پرسشنامه از طریق روش نمونه گیری کوکران تا ۱۰۰۰ عدد در نظر گرفته شد که در ۳۸ پارک شهری سطح شهر مشهد توزیع گردید. پارک‌های نمونه با توجه به لحاظ نمودن فاکتورهایی چون توزیع و پراکنش در شهر و سال احداث و... انتخاب شدند. نحوه توزیع فضای سبز شهر مشهد به تفکیک مناطق شهرداری در نقشه زیر رویت می شود.

نقشه ۱: توزیع فضای سبز شهر مشهد به تفکیک مناطق شهرداری

به طور کلی بر اساس آمار اخذ شده از شهرداری مشهد، مساحت کل پارک‌های شهری شهر مشهد تا پایان سال ۱۳۸۵ برابر با ۶۵۸/۱۴ هکتار بوده است.

بررسی اثرات اجتماعی-فرهنگی ناشی از گسترش فضای سبز مشهد از دیدگاه شهروندان
نگرش شهروندان در زمینه آثار اجتماعی-فرهنگی فضاهای سبز شهری در حقیقت راهبرد شفاف و روشنی برای برنامه ریزان فضاهای سبز، مسوولان و مدیران شهری بویژه مجموعه سازمان پارک‌ها و فضاهای سبز شهرداری مشهد است که می‌بایست در احداث و گسترش فضاهای سبز شهری بویژه پارک‌ها، به کدام جنبه‌های اجتماعی-فرهنگی فضاهای سبز در کنار طراحی فضاهای سبز و مباحث عمرانی (فعالیت‌های اجرایی و عملیاتی). توجه داشته باشند. در بررسی شاخص‌های اجتماعی از طریق توزیع پرسشنامه‌های خانوار نتایج زیر حاصل شده است.

۱- ویژگی‌های کلی پاسخگویان (شهروندان پاسخ دهنده):

وضعیت سنی: کمتر از ۲۰ سال (۱۲/۲۵٪)، سنین ۲۰-۳۰ سال (۲۹/۰۸٪)، افراد ۳۰-۴۰ سال (۲۲/۸۵٪)، افراد واقع در سن ۴۰-۵۰ سال (۱۸/۱۷٪) و گروه سنی بیش از ۵۰ سال ۱۷/۶۵٪ تشکیل می‌دهند.

وضعیت جنسی: ۴۸/۳۲ درصد مخاطبان را مردان و ۵۱/۶۸ درصد آنان را زنان تشکیل می‌دهند.

سطح تحصیلات: در میان شهروندان پاسخگو، حدود ۲۰ درصد آنان دارای مدارج کارشناسی، کارشناسی ارشد و بالاتر بوده‌اند. حدود ۱۰ درصد کاردانی و حدود ۷۰ درصد آنان دارای تحصیلات دیپلم و کمتر بوده‌اند.

تعداد اعضای خانواده: میانگین اعضای خانوار در نمونه تحقیق برابر ۴/۳ نفر بوده است. بیشترین فراوانی در میان خانوارهای ۳ تا ۵ نفر با ۴۸/۱٪ و پس از آن خانوارهای کمتر از ۳ نفر با ۳۲٪ بوده است.

میزان درآمد ماهیانه: میانگین ماهیانه درآمد پاسخگویان حدود ۳۴۰ هزار تومان بوده است. در این میان تنها ۸٪ افراد درآمدی بیش از ۵۰۰ هزار تومان درماه داشته‌اند و متأسفانه حدود ۱۴٪

این افراد درآمدی کمتر از ۱۸۰ هزار تومان (کمتر از قانون کار). در ماه دارند. جزییات درآمدی در جدول و نمودار زیر ارایه شده است.

جدول ۱: بررسی میزان در آمد پاسخ دهندگان

شرح	کمتر از ۱۸۰ هزار ریال	بین ۱۸۰ و ۳۰۰ هزار ریال	بین ۳۰۰ و ۴۰۰ هزار ریال	بین ۴۰۰ و ۵۰۰ هزار ریال	بالای ۵۰۰ هزار ریال	میانگین (هزار ریال).
درصد	۱۴,۲۰	۴۶,۲۴	۱۸,۳۱	۱۳,۱۵	۸,۱۰	۳۳۹۷

مأخذ: نتایج تحقیق

۲- تاثیرات اجتماعی - فرهنگی ناشی از گسترش فضای سبز بر مولفه‌های اجتماعی:

۲-۱- در زمینه روابط و تعاملات اجتماعی شهروندان

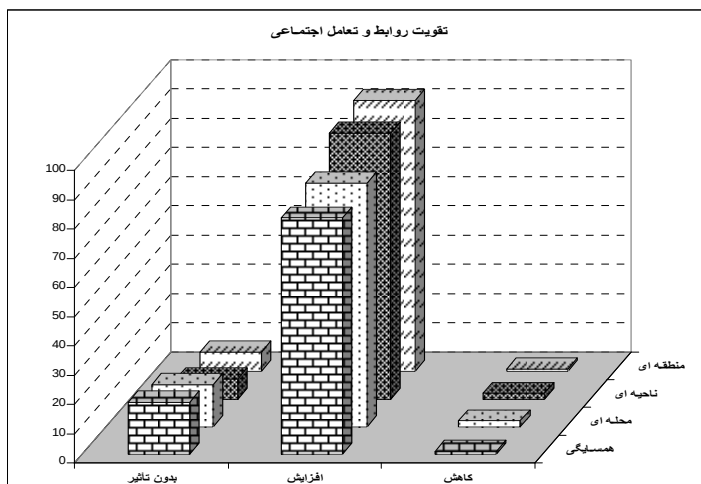
نتایج جدول و نمودار مرتبط گویای آن است که به طور میانگین حدود ۱۱,۵٪ شهروندان اعتقاد دارند که پارک‌ها (فضای سبز). تاثیر چندانی در تقویت تعاملات و روابط اجتماعی افراد ندارد. حدود ۸۸٪ شهروندان (به طور میانگین). اعتقاد دارند که فضاهای سبز شهری بویژه پارک‌ها (در کلیه سطوح). تاثیرات زیادی در تقویت تعاملات و روابط اجتماعی دارند. از دیدگاه شهروندان که معتقدند پارک‌ها تاثیری در تقویت تعاملات اجتماعی ندارند، پارک‌های همسایگی با ۱۸٪ بیشترین و پارک‌های منطقه‌ای ۶,۶٪ کمترین میزان را نشان می دهد. در میان شهروندان معتقد به تاثیر گذاری پارک‌ها بر روابط اجتماعی، پارک‌های منطقه‌ای با ۹۳٪ بیشترین و پارک‌های همسایگی با ۸۱٪ کمترین میزان را نشان می دهند.

جدول ۲: نگرش شهروندان در خصوص تأثیر فضای سبز در تقویت تعامل و روابط اجتماعی

نوع پارک	بدون تاثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۱۷,۹۹	۸۰,۹۷	۱,۰۴	۱۰۰	۱۰۱,۴۵۴۲***
محله ای	۱۴,۴۳	۸۳,۵۱	۲,۰۶	۱۰۰	۸۶,۲۲۴۵***
ناحیه ای	۶,۹۰	۹۱,۱۳	۱,۹۷	۱۰۰	۱۲۴,۰۲۳۹***
منطقه ای	۶,۵۶	۹۲,۶۲	۰,۸۲	۱۰۰	۱۶۳,۲۱۶۰***
میانگین	۱۱,۴۷	۸۷,۰۵۸	۱,۴۷۲۵	۱۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۱: نگرش شهروندان در خصوص تأثیر فضای سبز در تقویت تعامل و روابط اجتماعی

نتایج حاصل^۱ حاکی از معنی داری تأثیر فضای سبز در تقویت تعامل و روابط اجتماعی در تمامی انواع پارک‌ها در سطح اطمینان ۹۹٪ می باشد به گونه‌ای که در تمامی پارک‌ها^۲ در ارتباط با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تغییر در سطح اطمینان ۹۹٪ معنی دار می باشد و نشان دهنده این است که در سطح اطمینان ۹۹٪ در تمامی پارک‌ها ایجاد و گسترش فضاهای سبز شهری سبب تقویت تعاملات در روابط اجتماعی شهروندان می شود.

۲-۲- شکل گیری نهادهای مشارکتی

گرچه اعتقاد و نگرش شهروندان در زمینه تأثیر اجتماعی فضای سبز در شکل گیری نهادهای مشارکتی اندکی کم رنگ‌تر از باور آنها نسبت به تأثیر اجتماعی فضای سبز در تقویت روابط و تعامل اجتماعی استفاده کنندگان است، اما اکثریت شهروندان (بیش از ۵۰٪) معتقدند

۱ - آماره کی دو

۲ - مقادیر آزمون کی دو

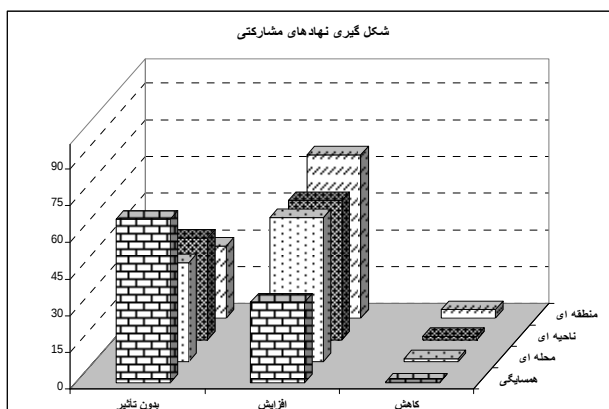
پارک‌های ناحیه‌ای و منطقه‌ای می‌توانند در ایجاد و شکل‌گیری نهادهای مشارکتی نقش موثری داشته باشند.

جدول ۳: نگرش شهروندان در زمینه تأثیرات اجتماعی فضای سبز در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی

نوع پارک	بدون تأثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۶۶,۷۸	۳۲,۸۸	۰,۳۴	۱۰۰	۳۴,۵۷۹۷***
محله‌ای	۴۰,۳۱	۵۸,۶۷	۱,۰۲	۱۰۰	۶,۶۱۲۳***
ناحیه‌ای	۴۱,۶۳	۵۶,۹۴	۱,۴۴	۱۰۰	۴,۰۲۳۹**
منطقه‌ای	۲۹,۶۰	۶۶,۸۰	۳,۶۰	۱۰۰	۲۸,۲۲۴۰***
میانگین	۴۴,۵۸	۵۳,۸۲۳	۱,۶	۱۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۲: نگرش شهروندان در زمینه تأثیرات اجتماعی فضای سبز در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی

به طور کلی نتایج جدول و نمودار مرتبط گویای آن است که به طور میانگین ۴۵٪ شهروندان اعتقادی به تأثیرات اجتماعی فضاهای سبز در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی ندارند. از این نظر عدم تأثیر فضاهای سبز در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی در سطح پارک‌های همسایگی با ۶۷٪ بیشترین میزان و در سطح پارک‌های منطقه‌ای با ۳۰٪ کمترین میزان را نشان می‌دهد.

از دیدگاه ۵۴٪ شهروندان فضاهای سبز تأثیرات مثبتی در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی دارند از این نظر پارک‌های منطقه‌ای با ۶۷٪ بیشترین و پارک‌های همسایگی با ۳۳٪ کمترین را نشان می‌دهد. کمتر از ۲٪ شهروندان اعتقاد دارند که پارک‌ها نه تنها در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی ندارند، بلکه به نوعی مانع از شکل‌گیری نهادهای مشارکتی نیز می‌شوند. نتایج^۱ حاکی از معنی‌داری تأثیرات اجتماعی فضای سبز در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی در تمامی انواع پارک‌ها در سطح اطمینان ۹۹٪ به جز پارک‌های ناحیه‌ای است. به عبارت دیگر مقادیر آزمون کی دو در ارتباط با مقایسه بین افزایش، کاهش، یا بدون تأثیر در سطح اطمینان ۹۹٪ نشان‌دهنده تأثیر پارک‌های همسایگی، منطقه‌ای و محله‌ای در شکل‌گیری نهادهای مشارکتی است.

۲-۳- تجمع افراد بزهکار و ناهنجار

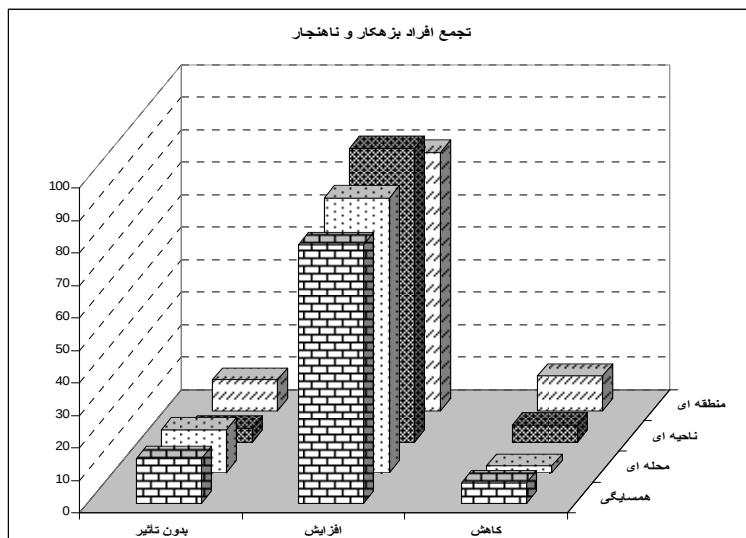
در کنار فواید و مزایای بسیار اجتماعی- فرهنگی فضاهای سبز شهری (که به صورت مفصل تشریح شد). نمی‌توان منکر برخی از تبعات نامطلوب اجتماعی فضاهای سبز (پارک‌ها). بود. در این میان اعتقاد راسخ شهروندان نیز بر آن است که کلیه پارک‌ها در سطوح مختلف همسایگی، محله‌ای، ناحیه‌ای و منطقه‌ای سبب تجمع افراد بزهکار و ناهنجار و شکل‌گیری گروه‌های غیر اخلاقی و افزایش افراد بزهکار می‌شود.

جدول ۴: تأثیرات اجتماعی فضای سبز در تجمع افراد بزهکار و ناهنجار

نوع پارک	بدون تأثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۱۳,۹۰	۷۹,۶۶	۶,۴۴	۱۰۰	۱۰۳,۸۱۳۶***
محله‌ای	۱۳,۳۷	۸۴,۶۹	۲,۰۴	۱۰۰	۹۴,۳۶۷۳***
ناحیه‌ای	۴,۳۱	۹۰,۴۳	۵,۲۶	۱۰۰	۱۳۶,۶۵۵۵***
منطقه‌ای	۹,۶۰	۷۹,۶۰	۱۰,۸۰	۱۰۰	۸۷,۶۱۶۰***
میانگین	۱۰,۳۷	۸۳,۵۹۵	۶,۱۳۵	۱۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی‌دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی‌دار در سطح ۵ درصد *** معنی‌دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۳: تأثیرات اجتماعی فضای سبز در تجمع افراد بزهکار و ناهنجار

به طور کلی نتایج مندرج در جدول و نمودار تابعه نشانگر آن است که از منظر ۱۰/۳ درصد شهروندان پارک ها و فضاهای سبز شهری تأثیری در تجمع افراد بزهکار و ناهنجار اجتماعی ندارد (بویژه در پارک های همسایگی با ۱۴ درصد اظهار نظر شهروندان)، اما در حدود ۸۴ درصد شهروندان معتقدند که متأسفانه از اثرات نامطلوب اجتماعی تمامی پارک ها، تجمع افراد بزهکار و ناهنجار و تبعات زیانبار ناشی از آنهاست. از این دیدگاه پارک های ناحیه ای (۹۰ درصد)، و پارک های محله ای (۸۵ درصد)، تأثیر بیشتری را در شکل گیری تجمعات افراد بزهکار و لایبالی دارند. تنها ۶ درصد شهروندان معتقدند که پارک ها و فضاهای سبز در کاهش تجمعات افراد بزهکار و ناهنجار نقش آفرینی می کنند.

نتایج^۱ حاکی از معنی داری افزایش تجمعات افراد بزهکار و ناهنجار با ایجاد و گسترش فضای سبز شهری در سطح اطمینان ۹۹ درصد است به گونه‌ای که در تمامی پارک‌ها^۲ در ارتباط با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تغییر و تاثیر در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی دار می باشد و نشان دهنده این است که در تمامی پارک‌ها یکی از اثرات نامطلوب اجتماعی، افزایش تجمعات افراد بزهکار و ناهنجار است.

۲-۴- تاثیرات اجتماعی فضای سبز در شکل گیری روابط نامشروع

یکی دیگر از پیامدهای زیانبار و نامطلوب فضاهای سبز از حیث ساختار اجتماعی-فرهنگی، شکل گیری روابط نامشروع بویژه در میان نوجوانان و جوانان است. دیدگاه شهروندان نیز گویای این مساله است که در کلیه فضاهای سبز (پارک‌ها). و در کلیه سطوح سلسله مراتبی پارک‌ها (همسایگی، محله‌ای، ناحیه‌ای و منطقه‌ای). یکی از پیامدهای منفی پارک‌ها، ایجاد روابط نامشروع است که در سطح پارک‌های محله‌ای با شدت بیشتر و در پارک‌های همسایگی با شدت کمتر قابل مشاهده است.

جدول ۵: نگرش شهروندان در زمینه تأثیرات اجتماعی فضای سبز در شکل گیری روابط نامشروع

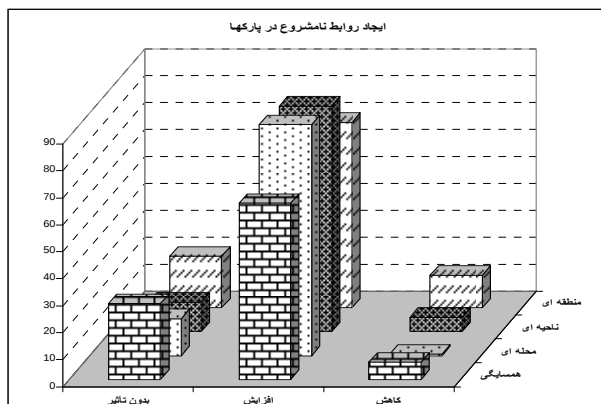
نوع پارک	بدون تأثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۲۸،۱۴	۶۵،۴۲	۶،۴۴	۱۰۰	۲۸،۰۷۱۳***
محله ای	۱۳،۷۸	۸۵،۷۱	۰،۵۱	۱۰۰	۱۰۰***
ناحیه ای	۱۱،۰۰	۸۳،۷۳	۵،۲۶	۱۰۰	۹۷،۸۴۲۱***
منطقه ای	۱۹،۳۰	۶۸،۸۰	۱۲،۰۰	۱۰۰	۳۵،۳۴۴۰***
میانگین	۱۸،۰۳	۷۵،۹۱۵	۶،۰۵۲۵	۱۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

۱- آماره خی دو

۲- مقادیر آزمون خی دو

نمودار ۴: نگرش شهروندان در زمینه تأثیرات اجتماعی فضای سبز در شکل گیری روابط نامشروع

به طور کلی نتایج مندرج در جدول و نمودار تابعه نشانگر آن است که از منظر ۱۸ درصد شهروندان پارک‌ها و فضاهای سبز شهری تأثیری در شکل گیری روابط نامشروع افراد ندارد. از این نظر پارک‌های همسایگی با ۲۸ درصد و پارک‌های منطقه‌ای با ۱۹ درصد عدم تأثیر گذاری بیشتری را نشان می دهد، اما در حدود ۷۶ درصد شهروندان معتقدند که متأسفانه از اثرات نامطلوب اجتماعی تمامی پارک‌ها، شکل گیری روابط نامشروع افراد و تبعات زیانبار ناشی از آنهاست. از این دیدگاه پارک‌های محله‌ای با ۸۶ درصد و پارک‌های ناحیه‌ای با ۸۴ درصد تأثیر بیشتری را در شکل گیری روابط نامشروع افراد دارند. تنها ۶ درصد شهروندان معتقدند که پارک‌ها و فضاهای سبز در کاهش روابط نامشروع افراد نقش آفرینی می کنند.

نتایج^۱ حاصل حاکی از معنی داری افزایش شکل گیری روابط نامشروع افراد با ایجاد و گسترش فضای سبز شهری در سطح اطمینان ۹۹ درصد است به گونه‌ای که در تمامی پارک‌ها مقادیر آزمون کی دو در ارتباط با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تغییر و تأثیر در سطح اطمینان

۹۹ درصد معنی دار می باشد و نشان دهنده‌ی این است که در تمامی پارک‌ها یکی از اثرات نامطلوب اجتماعی، شکل گیری روابط نامشروع افراد است.

۲-۵- بهداشت روانی و جسمانی استفاده کنندگان از پارک

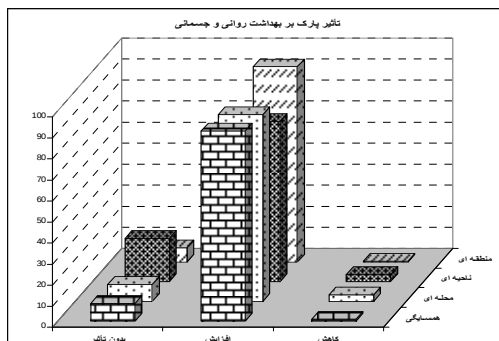
تاکید کارشناسان فضای سبز بر جنبه اکولوژیکی فضای سبز بر تاثیرگذاری فضاهای سبز از حیث کاهش انواع آلودگی‌ها و بهبود شرایط زیست محیطی است در این میان تاثیرات پارک‌ها در ارتقا سلامت و بهداشت جسمانی و روانی (روحی). شهروندان کاملاً شناخته شده و مورد پذیرش افکار عمومی است. شهروندان نیز ضمن تایید این مطلب، تاثیر پارک‌های منطقه‌ای را در ایجاد سلامت جسمانی و روانی شهروندان و استفاده کنندگان را بیش سایر پارک‌ها (همسایگی، محله‌ای و ناحیه‌ای). می دانند به نظر می رسد با افزایش وسعت فضاهای سبز بدلیل تنوع بخشی در انواع گونه‌های گیاهی، چشم اندازهای زیبا و استفاده از دانش طراحی فضای سبز و خلق صحنه‌های بدیع در این فضاها، تاثیرات فضاهای سبز در ارتقا بهداشت جسمانی و روانی استفاده کنندگان افزایش می یابد.

جدول ۶: نگرش شهروندان در زمینه تاثیرات اجتماعی فضای سبز در بهداشت روانی و جسمانی

نوع پارک	بدون تأثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۸,۴۷	۹۰,۵۱	۱,۰۲	۱۰۰	۱۹۳,۶۳۰***
محله ای	۸,۱۶	۸۸,۷۸	۳,۰۶	۱۰۰	۱۱۷,۸۷۷***
ناحیه ای	۲۰,۵۷	۷۶,۰۸	۳,۳۵	۱۰۰	۵۶,۸۴۶***
منطقه ای	۶,۸۰	۹۲,۸۰	۰,۴۰	۱۰۰	۱۸۳,۱۸۴***
میانگین	۱۱	۸۷,۰۴۳	۱,۹۵۷۵	۱۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۵: نگرش شهروندان در زمینه تأثیرات اجتماعی فضای سبز در بهداشت روانی و جسمانی پارک‌ها

به طور کلی نتایج مندرج در جدول و نمودار تابعه نشانگر آن است که از منظر ۱۱ درصد شهروندان پارک‌ها و فضاهای سبز شهری تأثیری در بهداشت روانی و جسمانی افراد ندارد. از این نظر پارک‌های همسایگی و پارک‌های ناحیه‌ای عدم تأثیر گذاری بیشتری را نشان می‌دهد اما حدود ۸۷ درصد شهروندان معتقدند که از اثرات مطلوب اجتماعی تمامی پارک‌ها، بهبود بهداشت روانی و جسمانی افراد است. از این دیدگاه پارک‌های منطقه‌ای و همسایگی تأثیر بیشتری را در بهبود بهداشت روانی و جسمانی افراد دارند. تنها ۲ درصد شهروندان معتقدند که پارک‌ها و فضاهای سبز در کاهش بهبود بهداشت روانی و جسمانی افراد تأثیر دارند.

نتایج^۱ حاکی از معنی داری افزایش بهبود بهداشت روانی و جسمانی افراد با ایجاد و گسترش فضای سبز شهری در سطح اطمینان ۹۹ درصد است، به گونه‌ای که در تمامی پارک‌ها مقادیر آزمون کی دو در ارتباط با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تغییر و تأثیر در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی دار می‌باشد و نشان دهنده‌ی این است که در تمامی پارک‌ها یکی از اثرات مطلوب اجتماعی، بهبود بهداشت روانی و جسمانی افراد است.

۲-۶- پر کردن اوقات فراغت

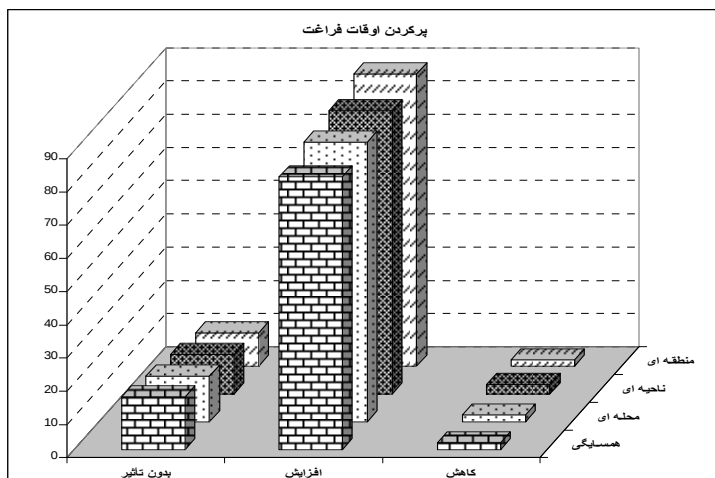
همزمان با توسعه دانش، فناوری و تکنولوژی، میزان اوقات فراغت شهروندان نیز افزایش می‌یابد و بدون شک یکی از مهم‌ترین کارکردها و عملکردهای اجتماعی- فرهنگی فضاهای سبز در آینده، پر کردن هوشمندانه اوقات فراغت شهروندان است. در این زمینه پارک‌هایی که می‌توانند فضاهای جانبی گسترده (نظیر فرهنگسراها، کتابخانه‌ها، موزه، آمفی تئاتر، شهر بازی و...) را در خود جای دهند، بدون شک نقش موثرتری را در پرکردن اوقات فراغت ایفا می‌کنند. نگاهی به نگرش شهروندان در این خصوص نشان می‌دهد که هر چه وسعت پارک-ها افزایش می‌یابد تاثیرگذاری آنها در پر کردن اوقات فراغت نیز بیشتر می‌شود و در حقیقت نوعی سلسله مراتب فضایی میان وسعت پارک‌ها و اوقات فراغت وجود دارد. پارک‌های منطقه‌ای بیش از پارک ناحیه‌ای، پارک ناحیه‌ای بیش از پارک محله‌ای و پارک محله‌ای بیش از پارک‌های همسایگی در میزان تخصیص اوقات فراغت شهروندان به خود تاثیر دارند و این مساله کاملاً منطقی است زیرا بیشتر استفاده کنندگان از پارک‌ها را کودکان و والدین آنها تشکیل می‌دهند که علاقمند هستند تا از تنوع پارک‌ها استفاده کنند (فضای بازی، فضاهای شاد، مطالعه، دیدن تئاتر و...).

جدول ۷: نگرش شهروندان در خصوص تأثیرات اجتماعی فضاهای سبز در پر کردن اوقات فراغت

نوع پارک	بدون تأثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۱۵,۹۳	۸۲,۰۳	۲,۰۳	۱۰۰	۱۲۱,۰۸۱***
محله‌ای	۱۳,۷۸	۸۴,۱۸	۲,۰۴	۱۰۰	۹۴,۳۶۳***
ناحیه‌ای	۱۱,۹۶	۸۵,۱۷	۲,۸۷	۱۰۰	۱۰۳,۳۹۲۳***
منطقه‌ای	۱۰,۰۰	۸۸,۰۰	۲,۰۰	۱۰۰	۱۴۴,۴***
میانگین	۱۲,۹۲	۸۴,۸۵	۲,۲۴	۱۰۰,۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۶: نگرش شهروندان در خصوص تأثیرات اجتماعی فضاهای سبز در پر کردن اوقات فراغت

بررسی نتایج جدول و نمودار مرتبط نشانگر این است که از دیدگاه ۱۳٪ شهروندان ایجاد و گسترش فضای سبز شهری (بویژه پارک‌ها)، نمی تواند تأثیرات چندانی در پر کردن اوقات فراغت شهروندان داشته باشد (با تاکید بیشتر بر پارک‌های همسایگی با ۱۶ و محله‌ای با ۱۴٪). از سوی دیگر ۸۵٪ شهروندان اعتقاد راسخ دارند که ایجاد و گسترش فضای سبز شهری به لحاظ اجتماعی تأثیر مهمی در پر کردن اوقات فراغت شهروندان دارند. در این میان نقش پارک‌های منطقه‌ای و ناحیه‌ای (۸۸ و ۸۵٪). بیش از سایر پارک‌هاست (البته طبیعی است که با افزایش خدمات، تاسیسات و تجهیزات موجود در پارک‌ها، امکان استفاده متنوع تر و طولانی تر برای شهروندان در جهت پر کردن اوقات فراغت فراهم تر است).

نتایج^۱ حاصل از معنی داری تأثیرات اجتماعی فضای سبز در پر کردن اوقات فراغت در تمامی پارک‌ها در سطح اطمینان ۹۹٪ حکایت می کند به عبارت دیگر مقادیر آزمون کی دو در ارتباط

با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تاثیر در سطح اطمینان ۹۹٪ نشان دهنده تاثیر عمیق ایجاد و گسترش فضای سبز (بهخصوص پارک‌ها). در پر کردن اوقات فراغت شهروندان است.

۷-۲- تاثیرات اجتماعی فضاهای سبز در مشارکت فرهنگی شهروندان

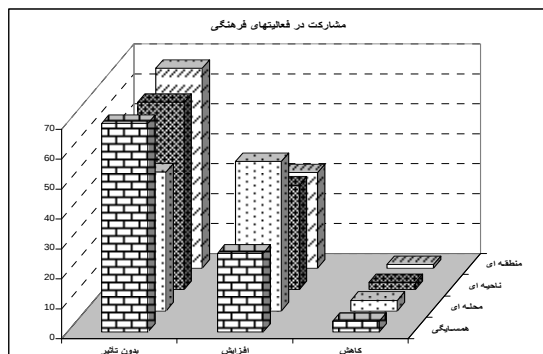
از جمله فضاهای واجد اهمیت و با ارزش در فضاهای سبز بویژه در پارک‌های ناحیه‌ای و منطقه‌ای بهره مندی از فضاهای فرهنگی و بسترسازی جهت مشارکت شهروندان و استفاده کنندگان در فعالیت های فرهنگی است. برگزاری جشنواره‌های فرهنگی، تئاترهای قابل اجرا در فضاهای باز پارک‌ها (شبیه تئاترهای خیابانی)، شب شعرها، مسابقات نقاشی کودکان، موسیقی سنتی زنده، مسابقات کتابخوانی و... از جمله فعالیت‌های فرهنگی در فضاهای سبز بویژه پارک هاست. نقطه نظرات شهروندان نشان می دهد که آنان تا حدودی به تاثیرات اجتماعی- فرهنگی پارک‌ها در خصوص مشارکت شهروندان در فعالیت‌های فرهنگی اعتقاد دارند و در این زمینه نقش پارک‌های محله‌ای را بیش از سایر پارک‌ها ذکر کرده‌اند.

جدول ۸: نگرش شهروندان در زمینه تاثیرات اجتماعی فضاهای سبز در مشارکت فرهنگی شهروندان

نوع پارک	بدون تاثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۶۹٫۸۳	۲۶٫۴۴	۳٫۷۳	۱۰۰	۶۵٫۴۹۴۹***
محله ای	۴۶٫۴۳	۵۰٫۰۰	۳٫۵۷	۱۰۰	۰٫۰۰۰۱
ناحیه ای	۶۲٫۶۸	۳۴٫۹۳	۲٫۳۹	۱۰۰	۱۸٫۹۹۰۴***
منطقه ای	۶۶٫۸۰	۳۲٫۰۰	۱٫۲۰	۱۰۰	۳۲٫۴***
میانگین	۶۱٫۴۴	۳۵٫۸۴	۲٫۷۲	۱۰۰٫۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۷: نگرش شهروندان در زمینه تأثیرات اجتماعی فضاهای سبز در مشارکت فرهنگی شهروندان

به طور کلی نتایج مندرج در جدول و نمودار تابعه نشانگر آن است که از منظر ۶۱ درصد شهروندان پارک‌ها و فضاهای سبز شهری تأثیری در مشارکت‌های فرهنگی شهروندان ندارد. از این نظر پارک‌های همسایگی و پارک‌های منطقه‌ای عدم تأثیر گذاری بیشتری را نشان می‌دهد. اما حدود ۳۶ درصد شهروندان معتقدند که از اثرات مطلوب اجتماعی تمامی پارک‌ها، ارتقا مشارکت‌های فرهنگی شهروندان است. از این دیدگاه پارک‌های محله‌ای و ناحیه‌ای تأثیر بیشتری را در بهبود مشارکت‌های فرهنگی شهروندان دارند. تنها ۳ درصد شهروندان معتقدند که پارک‌ها و فضاهای سبز در کاهش مشارکت‌های فرهنگی شهروندان تأثیر دارند.

نتایج^۱ حاکی از معنی داری افزایش بهبود مشارکت‌های فرهنگی شهروندان با ایجاد و گسترش فضای سبز شهری در سطح اطمینان ۹۹ درصد است به گونه‌ای که در پارک‌های همسایگی و پارک‌های منطقه‌ای و ناحیه‌ای مقادیر آزمون کی دو در ارتباط با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تغییر و تأثیر در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی دار می‌باشد و نشان دهنده‌ی این است که در این پارک‌ها یکی از اثرات مطلوب اجتماعی، بهبود مشارکت‌های فرهنگی شهروندان است. در خصوص پارک‌های محله‌ای و با توجه به آماره کی دو تحلیل فوق از عدم معنی داری حکایت می‌کند.

۲-۸- مباحث مرتبط با تاثیر پارک‌ها و فضاهای سبز شهری در امنیت شهری و اجتماعی همانگونه که عنوان شد، بحث امنیت اجتماعی و امنیت فردی استفاده کنندگان از فضاهای سبز بویژه پارک‌ها نقش بسزایی در میزان بهره‌وری فضاهای سبز، نحوه تعامل شهروندان با مدیران شهری و... دارد. در زمینه تاثیر پارک‌ها و فضاهای سبز شهری در امنیت شهری و اجتماعی دیدگاه شهروندان به صورت زیر بوده است:

۲-۸-۱- دیدگاه شهروندان در زمینه تاثیر پارک‌ها و فضاهای سبز شهری در خرید و فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی.

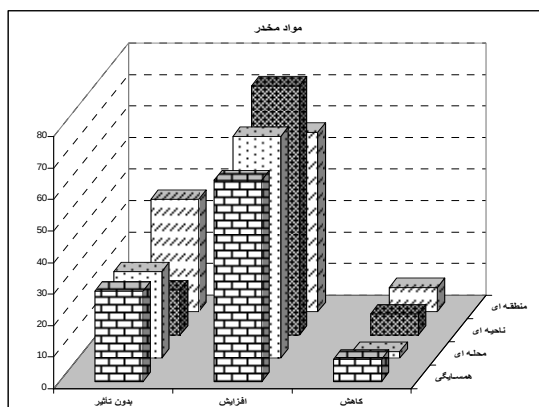
جدول و نمودار مرتبط گویای این مساله است که از دیدگاه ۲۷٪ شهروندان احداث و گسترش فضای سبز شهری (پارک‌ها). تاثیری در امنیت شهری و اجتماعی از حیث خرید و فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی و... ندارد (بویژه در مورد پارک‌های منطقه‌ای با ۳۶ و همسایگی با ۲۹٪). از منظر ۶۸ شهروندان، احداث و گسترش پارک‌ها سبب ایجاد و ناامنی و کاهش امنیت اجتماعی (بویژه از جنبه فروش مواد مخدر و...) می‌شود این مساله به صورت حادثه در پارک‌های ناحیه‌ای (۷۹٪) و پارک‌های محله‌ای (۷۰٪) بروز می‌کند. نتایج آماره کی دو حاکی از معنی داری احداث و گسترش پارک‌ها در امنیت اجتماعی شهروندان (از حیث فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی، ..) در سطح اطمینان ۹۹٪ برای پارک‌های همسایگی، محله‌ای و ناحیه‌ای و در سطح اطمینان ۹۵٪ برای پارک‌های منطقه‌ای نشان دهنده تاثیرات احداث و گسترش پارک‌ها در کاهش امنیت اجتماعی (بویژه فروش مواد مخدر و...) دارد (در خصوص پارک‌های منطقه‌ای سطح معنی داری ۵٪ است به عبارت دیگر در سطح اطمینان ۹۵٪ مساله فوق‌الذکر یعنی تاثیر گسترش فضای سبز در افزایش فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی و... درست می‌باشد).

جدول ۹: نگرش شهروندان در زمینه تاثیر پارک ها از حيث خرید و فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی و...

نوع پارک	بدون تاثیر	افزايش	کاهش	مجموع	آماره کى دو
همسايگى	۲۸,۸۱	۶۴,۰۷	۷,۱۲	۱۰۰	۲۴,۴۹۱۵***
محلۀ اى	۲۷,۵۵	۷۰,۴۱	۲,۰۴	۱۰۰	۳۲,۶۵۳۱***
ناحيه اى	۱۴,۳۵	۷۸,۹۵	۶,۷۰	۱۰۰	۷۴,۷۶۰۸***
منطقه اى	۳۵,۶۰	۵۶,۸۰	۷,۶۰	۱۰۰	۴,۶۲۴۰**
میانگین	۲۶,۵۸	۶۷,۵۶	۵,۸۷	۱۰۰,۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۸: نگرش شهروندان در زمینه تاثیر پارک ها از حيث خرید و فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی و...

۲-۸-۲- ویژگی‌های کلی تاثیر پارک‌ها در امنیت اجتماعی

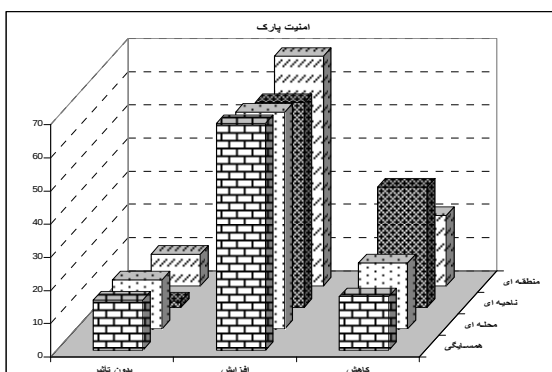
در خصوص تاثیر پارک‌ها در امنیت اجتماعی (به طور کلی و با لحاظ کردن کلیه ابعاد و زوایا). شهروندان اعتقاد دارند که متأسفانه در شرایط کنونی کلیه پارک‌های سطح شهر در کاهش ضریب امنیتی شهری تاثیر گذارند...

جدول ۱۰: دیدگاه شهروندان در خصوص تاثیر فضای سبز در وضعیت امنیت اجتماعی شهروندان

نوع پارک	بدون تاثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۱۵,۲۵	۶۸,۴۷	۱۶,۲۷	۱۰۰	۴۰,۲۷۴۶***
محله ای	۱۴,۸۰	۶۵,۳۱	۱۹,۹۰	۱۰۰	۱۸,۳۶۷۳***
ناحیه ای	۱,۹۱	۶۱,۷۲	۳۶,۳۶	۱۰۰	۱۱,۴۸۸۰***
منطقه ای	۹,۶۰	۶۹,۲۰	۲۱,۲۰	۱۰۰	۳۶,۸۶۴۰***
میانگین	۱۰,۳۹	۶۶,۱۸	۲۳,۴۳	۱۰۰,۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۹: دیدگاه شهروندان در خصوص تاثیر فضای سبز در وضعیت امنیت اجتماعی شهروندان

نتایج جدول و نمودار مرتبط گویای این مساله است که حدود ۱۰٪ شهروندان معتقدند، میان گسترش وسعت پارک‌ها و امنیت اجتماعی ارتباط چندانی وجود ندارد (بویژه در پارک‌ها همسایگی و محله‌ای). (نگرش ۶۶٪ شهروندان بر این مساله دلالت دارد که با افزایش وسعت پارک‌ها، وضعیت امنیت اجتماعی شهروندان دچار تزلزل و نزول (کاهش). می شود و از میزان و سطح امنیتی شهروندان کاسته می شود این مساله بویژه در مورد پارک‌های منطقه‌ای و همسایگی بیشتر مصداق دارد (۶۹ و ۶۸٪).

نتایج^۱ از معنی داری تأثیر گسترش و سعت پارک‌ها در کاهش امنیت اجتماعی در سطح اطمینان ۹۹٪ حکایت می‌کند. به عبارت دیگر مقادیر آزمون کی دو در ارتباط با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تأثیر در سطح اطمینان ۹۹٪ بریا کلیه پارک‌ها نشان دهنده کاهش میزان امنیت اجتماعی در ارتباط با گسترش وسعت پارک‌هاست (در شرایط کنونی و در کلیه پارک‌ها به لحاظ امنیت اجتماعی شرایط مطلوبی از منظر وجود ندارد و کلیه پارک‌ها با این مشکل مهم و اساسی روبرو هستند).

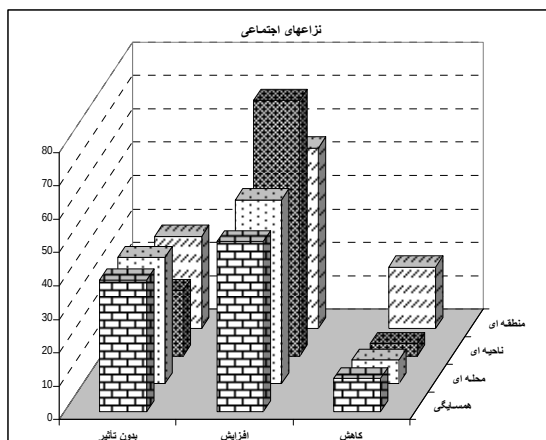
۲-۸-۳- نگرش شهروندان در زمینه تأثیر فضاهای سبز شهری در افزایش نزاع‌های اجتماعی از جمله مواردی که می‌تواند احساس ناامنی و خطر را در بهره‌برداران و استفاده‌کنندگان از فضاهای عمومی شهرها از جمله پارک‌ها افزایش دهد و نوعی دلهره و اضطراب را در مدت زمان استفاده از فضاهای شهری برای استفاده‌کنندگان ایجاد کند نزاع‌های اجتماعی میان افراد یا گروه‌های ناهنجار، بزهکار و... است. این مساله علاوه بر ایجاد زمینه‌های جرم و جنایت، اثرات بسیار نامطلوبی را به لحاظ تربیتی و روانشناختی بر کودکان و نوجوانانی می‌گذارد که بعضاً شاهد حوادثی از این گونه‌اند. به کرات مشاهده می‌شود که در پارک‌ها نزاع‌های اجتماعی سبب گریز خانوارها از این فضاها می‌شود

جدول ۱۱: نگرش شهروندان در زمینه تأثیر پارک‌ها بر وقوع نزاع‌های اجتماعی

نوع پارک	بدون تأثیر	افزایش	کاهش	مجموع	آماره کی دو
همسایگی	۳۹,۳۲	۵۰,۸۵	۹,۸۳	۱۰۰	۰,۰۸۴۷
محله‌ای	۳۷,۷۶	۵۵,۱۰	۷,۱۴	۱۰۰	۲,۰۴۰۸
ناحیه‌ای	۱۹,۶۲	۷۶,۵۶	۳,۸۳	۱۰۰	۵۸,۹۵۲۳***
منطقه‌ای	۲۷,۶۰	۵۴,۰۰	۱۸,۴۰	۱۰۰	۱,۶
میانگین	۳۱,۰۸	۵۹,۱۳	۹,۸۰	۱۰۰,۰۰	-

مأخذ: نتایج تحقیق

* معنی دار در سطح ۱۰ درصد ** معنی دار در سطح ۵ درصد *** معنی دار در سطح ۱ درصد

نمودار ۱۰: نگرش شهروندان در زمینه تاثیر پارک‌ها بر وقوع نزاع‌های اجتماعی

به طور کلی نتایج جدول و نمودار مرتبط گویای این موضوع است که از دیدگاه ۳۱٪ شهروندان احداث و گسترش فضای سبز تاثیری در امنیت اجتماعی از حیث وقوع نزاع‌های اجتماعی ندارد (به‌خصوص در پارک‌های همسایگی با ۳۹٪ و محله‌ای با ۳۸٪). اما از منظر حدود ۶۰٪ شهروندان، گسترش فضای سبز بویژه پارک‌ها در زمینه امنیت اجتماعی (از نظر وقوع نزاع‌های اجتماعی). تاثیر گذار و سبب کاهش سطح و میزان امنیت اجتماعی می‌شود. این مساله بویژه در پارک‌های ناحیه‌ای (۷۶،۶٪) و پارک‌های محله‌ای (۵۵٪) نمود عینی‌تری دارد. نتایج آماره کی دو از معنی داری مباحث امنیتی پارک‌های ناحیه‌ای در سطح اطمینان ۹۹٪ حکایت می‌کند (نتایج آماره کی دو در خصوص سایر پارک‌های شهری از جمله پارک‌های همسایگی، محله‌ای و منطقه‌ای بر عدم معنی داری دلالت می‌کند). و این بدان معناست که با اطمینان ۹۹٪ می‌توان به تاثیر گسترش فضاهای سبز شهری در امنیت اجتماعی شهروندان از حیث وقوع نزاع‌های اجتماعی اعتقاد داشت. به عبارت دیگر مقادیر آزمون کی دو در ارتباط با مقایسه بین افزایش و کاهش یا بدون تاثیر در سطح اطمینان ۹۹٪ نشان دهنده تاثیر افزایش مساحت پارک‌ها در افزایش وقوع نزاع‌های اجتماعی است.

جمع بندی و نتیجه گیری

به استناد مطالعات حاضر می توان بیان کرد که اساسا کلیه فضاهای سبز شهری بویژه فضاهای سبز عمومی (پارک‌ها)، دارای تاثیرات مطلوب و نامطلوب اجتماعی-فرهنگی و روانشناختی هستند. هر چند با گذار از فضاهای سبز خصوصی به نیمه عمومی و عمومی، نقش و عملکردهای فضاهای سبز شهری، تاثیر گذاری بیشتر و حوزه تحت پوشش بیشتری (وسعت و جمعیت بهره بردار). دارد.

احداث و گسترش فضاهای سبز شهری در سطح کلانشهر مشهد علاوه بر اثرات مطلوب اجتماعی-فرهنگی همچون ایجاد آرامش روحی و روانی در شهروندان، تاثیر گذاری مثبت در سلامت جسمی و بدنی، افزایش بهره وری و راندمان عملکردی، پویای ذهنی و ایجاد شور و نشاط، بهبود تعاملات اجتماعی شهروندان با یکدیگر، انتشار عقاید و افکار ارزشی، شکل گیری NGO ها، پر کردن اوقات فراغت، انتقال خرده فرهنگ‌ها و... دارای اثرات و تبعات نا مطلوبی نیز بر ساختارهای اجتماعی-فرهنگی، زیست محیطی و... نیز می باشد (آثاری چون شکل گیری روابط ناسالم و نامشروع، افزایش زباله‌های شهری و تلنبار کردن مواد زاید جامد، شکل گیری فضاهای بدون دفاع شهری، آسیب پذیری جسمانی کودکان و سالخوردگان، زمینه ایجاد انحرافات اخلاقی برخی شهروندان و...). دیدگاه شهروندان^۱ نیز به نحوی تایید کننده دیدگاه کارشناسی در خصوص آثار و تبعات اجتماعی-فرهنگی، روانشناختی و زیست محیطی فضاهای سبز شهری بویژه پارک‌هاست. در خصوص اثرات اجتماعی گسترش فضاهای سبز شهری می توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف). نتایج و یافته‌های کتابخانه‌ای (اسنادی و تطبیقی).

از جمله مهم ترین مشکلات کنونی پارک‌های شهر مشهد و تقریبا بیشتر پارک‌های کلانشهرهای کشور فقدان امنیت اجتماعی کافی در این فضاهاست. دراین خصوص راه کارهای عملی جهت افزایش امنیت اجتماعی در پارک‌ها به صورت زیر پیشنهاد می شود:

۱- نتایج مطالعات پیمایشی

- توجه به طراحی باز فضا، بدین معنی که طراحی پارک به گونه‌ای انجام پذیرد که حداکثر نظارت اجتماعی را در محیط فراهم آورد.

- دموکراتیزه کردن فضا یعنی توجه به ایجاد فضایی که منجر به افزایش تعاملات به جای برخورد‌های اجتماعی گردد می تواند به کاهش شدید معضلات اجتماعی در پارک بیانجامد. در چنین فضایی مانند هر سیستم دموکراتیک دیگر حفظ حقوق اقلیت در مقابل استبداد اکثریت نباید منجر به نادیده گرفتن اقلیت منجر گردد.

- تمرکز زدایی در طراحی پارک‌ها، پخش کردن کاربری‌ها در کل سایت و استفاده از پوشش گیاهی پراکنده نقش بسیار مهمی در افزایش امنیت در پارک‌ها ایفا می نماید. عدم تمرکز گرایی در طرح باعث افزایش پویایی و فعالیت در کل مجموعه و به تبع آن افزایش سطح نظارت اجتماعی در آن خواهد شد (Harris, 1988).

- پرهیز از ایجاد فضاهای مساعد جهت ارتکاب جرایم (بویژه جلوگیری از شکل گیری فضاهای بدون دفاع شهری).

- مدیریت پنهان: مدیریت پنهان مدیریتی است که با بهره گیری از فنون و روش‌های طراحی سعی در از بین بردن زمینه‌های بروز بزهکاری و جرم در فضای پارک می نماید (مطلبی، ۱۳۸۲).

- متناسب بودن کمی و کیفی ساخت فضاهای سبز با حجم فیزیکی شهر و نیازهای جامعه با توجه به شرایط اکولوژیکی و روند گسترش آتی شهر (صالحی فرد، ۱۳۸۱: ۱۴).

- توجه به اصولی همچون آسایش و رفاه عمومی، معماری و طراحی، روانشناختی-اجتماعی و... در مکانیابی و مکان گزینی فضاهای سبز شهری (صالحی فرد، ۱۳۸۲: ۲۶-۱۲۳).

ب). نتایج و یافته‌های پیمایشی

۱- نوع تاثیر گذاری پارک‌ها در مقیاس‌های گوناگون همسایگی، محله‌ای، ناحیه‌ای و منطقه‌ای بر شاخص‌ها و مولفه‌های گوناگون اجتماعی-فرهنگی و روانشناختی و زیست محیطی متغیر بوده و اساسا نمی توان اذعان کرد که تاثیر گذاری پارک‌ها بر شاخص‌های اجتماعی به طور مستقیم با وسعت و اندازه آنها ارتباط مستقیم دارد. پذیرش این نکته بدان معناست که

پارک‌های منطقه‌ای و سپس پارک‌های ناحیه‌ای دارای مطلوب‌ترین و نامطلوب‌ترین اثرات اجتماعی-فرهنگی هستند، در حالی که در برخی شاخص‌ها و مولفه‌های اجتماعی اثر بخشی پارک‌های همسایگی و محله‌ای بیشتر است (نتایج مطالعات پیمایشی).

۲- افزایش ارتقا بهره‌وری و بهبود عملکرد پارک‌ها می‌تواند از طریق توجه عمیق و نگرش تامل برانگیز به دیدگاه شهروندان در خصوص آثار و تبعات اجتماعی احداث و گسترش فضاهای سبز تحقق پذیرد، به عنوان مثال به چند مورد اشاره می‌شود.

- اکثریت شهروندان به بحث امنیتی پارک‌ها و تاثیر گذاری آنها در فضاهای شهری اعتراض داشته و وضعیت امنیتی فضاهای سبز شهری را نامناسب می‌دانند. این مساله در صورت رفع شدن توسط مدیریت شهری و بویژه مدیریت فضاهای سبز سبب آشتی مجدد شهروندان با فضای سبز (پارک‌ها). شده و بدون شک در افزایش دفعات مراجعه آنها به پارک‌ها تاثیر گذار خواهد بود.

- توجه مجدد به طراحی شهری، مبلمان شهری، فضاهای فرهنگی و... در سطح فضای سبز نه تنها به اثر بخشی مطلوب کارکردهای فضاهای سبز منجر می‌شود، بلکه به ارتقا کیفیت محیطی فضاهای شهری و ایجاد شهری آرام، شاد و مفرح، هویت بخش روان سبز (شهر سالم و پایدار) کمک خواهد کرد.

- موفقیت مدیریت شهری در ایجاد و گسترش فضاهای سبز بدون مشارکت مستمر و پررنگ شهروندان امکان پذیر نخواهد بود، استفاده هوشمندانه از نظرات شهروندان (نتایج نظرسنجی). می‌تواند زمینه مناسبی جهت تعریف برنامه ریزی مشارکتی را در حوزه فضاهای سبز شهری فراهم کند.

۴- با توجه به نگرش شهروندان و دیدگاه کارشناسی می‌توان اظهار داشت بهبود عملکردهای اجتماعی ناشی از احداث و گسترش فضاهای سبز شهری (بویژه پارک‌ها). از دو طریق عمده امکان پذیر است:

الف). توجه و تاکید بر ساختار فیزیکی و کالبدی-فضایی پارک‌ها (به عنوان مثال افزایش تاسیسات و تجهیزات پارکی، احداث فضاهای جدید، توسعه فیزیکی پارک‌ها، ایجاد پارکینگ، افزایش مبلمان شهری و مبلمان پارکی و....).

ب). تعریف، تبیین، باز آفرینی و باز تولید نقش‌ها و عملکردهای اجتماعی- فرهنگی فضاهای سبز شهری بویژه در سطوح پارک‌های محله‌ای و همسایگی.

۵- با توجه به افزایش روزافزون نقش فضاهای سبز شهری (پارک‌ها). در زندگی شهروندان و افزایش اوقات فراغت شهروندان (به دلیل مکانیزه شدن و افزایش نقش رایانه و... در فضای کار و زندگی)، فضاهای سبز شهری می‌تواند رویکرد نوینی در خصوص عملکردهای اجتماعی داشته و به ایفای پر رنگ‌تر این نقش پردازوند (این مساله مستلزم ارایه طرح و برنامه برای کلیه فضاهای سبز در سطوح مختلف نظام سلسله مراتبی فضاهای شهری است).

۶- برای کاهش برخی از اثرات و تبعات نامطلوب اجتماعی فضای سبز (مانند افزایش روابط نامشروع، فروش مواد مخدر و....). علاوه بر شهرداری‌ها می‌بایست از توان و پتانسیل سایر سازمان‌ها و نهادها و ارگان‌های دولتی و حتی بخش خصوصی کمک گرفته شود (نیروی انتظامی، نیروهای مردمی، NGO ها، فرهنگ سازی از طریق رسانه‌ها و...).

منابع

- ۱- امین زاده، ب، (۱۳۸۶)، «مناظر شهری؛ شفافبخشی و منظر درمانی با طبیعت»، سومین همایش ملی فضای سبز و منظر شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات معماری و شهرسازی ایران.
- ۲- ایران نژاد پاریزی، م. ح، ایران نژاد، ف، شمسی زاده، م؛ «آسیب شناسی فضای سبز شهری یزد»، مجموعه مقالات سومین همایش ملی فضای سبز و منظر شهری، تهران، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- ۳- باباپور، ه، «بررسی راه‌های نگه داشت و توسعه باغ‌ها و فضاهای سبز شهری، مجله شهرداری‌ها، سال اول، شماره پنجم، تهران.
- ۴- بهرام سلطانی، ک، (۱۳۷۱) «مجموعه مباحث و روش های شهرسازی، محیط زیست»، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چاپ اول، تهران.
- ۵- تقوایی، م. و شاهوردیان، م؛ (۱۳۸۲)، «برنامه ریزی و طراحی فضای سبز شهری و تاثیرات متقابل آن بر انسان و محیط»، شهرداری‌ها، دوره دوازدهم، شماره ۴۷، تهران، انتشارات شهرداری‌ها.
- ۶- خلیلیان عادل، الف، (۱۳۸۵) «طراحی، برنامه ریزی و مدیریت فضاهای سبز شهری متناسب با نیاز ناتوانان و کم توانان جسمی -حرکتی»، مجموعه مقالات کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد.
- ۷- جهاد دانشگاهی مشهد، (۱۳۸۶)، طرح پژوهشی بررسی اثرات اقتصادی- اجتماعی گسترش فضاهای سبز شهری و تاثیر آن بر مدیریت شهری، گزارش نهایی، به کارفرمایی شهرداری مشهد.
- ۸- رهنمایی، م.ت، (۱۳۸۲)، «مجموعه مباحث و روش های شهرسازی»، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چاپ سوم، تهران.
- ۹- سعیدنیا، الف؛ (۱۳۷۹)، «کتاب سبز شهرداری‌ها»، جلد نهم، فضاهای سبز شهری، تهران، مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری تهران.

- ۱۰- سوزنجی، ک؛ (۱۳۸۳)، «فضاهای سبز بستر تعامل اجتماعی»، *مجله شهرداری‌ها*، سال ششم، شماره ۶۷، تهران، انتشارات شهرداری‌ها.
- ۱۱- شاهوردیان، م، (۱۳۸۳)، «بررسی عوامل موثر در حفظ و نگهداری پارک‌ها و فضاهای سبز»، *مجله شهرداری‌ها*، سال ششم، شماره ۶۷، تهران.
- ۱۲- صالحی، الف، (۱۳۷۱)، «نقش برنامه ریزی و طراحی محیطی در پارک‌های شهری امن»، ویژه نامه شماره ۲۲، *ضمیمه ماهنامه شهرداری‌ها*، شماره ۸۶، انتشارات سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌های کشور، تهران.
- ۱۳- صالحی فرد، م، (۱۳۸۱)، «بررسی و تحلیل چالش‌ها و تنگناهای مدیریت فضای سبز در کلانشهرهای کشور (مطالعه موردی شهر مشهد)»، *ماهنامه پیام سبز*، سال دوم، شماره ۱۳ و ۱۴، تهران.
- ۱۴- صالحی فرد، م، (۱۳۸۲)، «شاخص‌های مکان یابی بهینه فضایی برای مراکز نگهداری افراد خاص و اثرهای آن در کاهش آسیب‌های اجتماعی»، *فصلنامه تامین اجتماعی*، سال پنجم، شماره ۱۴.
- ۱۵- علیزاده، ژ، (۱۳۸۱)، «تحلیلی بر نقش اقتصادی درختان بر فضاهای سبز»، *ماهنامه پیام سبز*، شماره ۱۳ و ۱۴.
- ۱۶- مجنونیان، ه؛ (۱۳۷۴)، «مباحثی پیرامون پارک‌ها، فضای سبز و تفرجگاه‌ها»، تهران، انتشارات سازمان پارک‌ها- فضای سبز و تفرجگاه‌ها.
- ۱۷- محسنی، م؛ (۱۳۷۶)، «جامعه شناسی پزشکی»، چاپ پنجم، تهران، نشر آگاه.
- ۱۸- مدنی پور، ع، (۱۳۷۹)، «طراحی فضای شهری، نگرشی بر فرایند اجتماعی و مکانی»، مترجم؛ فرهاد مرتضایی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، چاپ اول، تهران.
- ۱۹- مطلبی، م؛ (۱۳۸۲)، «درآمدی بر مقوله امنیت اجتماعی در طراحی و مدیریت پارک‌های شهری»، *ماهنامه پیام سبز*، شماره ۲۰.

- ۲۰- مهندسان مشاور آمود؛ (۱۳۸۲)، «فضای سبز عمومی در نمای ابنیه شهری»، *مجله شهرداری‌ها*، شماره ۲۲، تهران، انتشارات شهرداری‌ها.
- ۲۱- مهندسان مشاور ره شهر، نگاهی کوتاه به طراحی فضای سبز، *شهرداری‌ها*، سال اول، ش ۹.

- 23- Frank, Crisp. (1979), "*Medieval gardens*", New York.
- 24- Christian. Norberg, Genius Loci. (1980), "*Toward a phenomenology of architecture*", London.
- 25-Jan.Oski, T. (1998), "*Citizenship and civil society*", Cup.
- 26- Hanna.Arendt (1958), "*The human condition*".
- 27- Wright.F.L, (2000), Brodacre city: A new community plan, in: "*City Reader*" (Legate, R.T. and stout. F.Eds), Routledge, London and New York.
- 28- Choay, Françoise (1995), "*Urbanism in Question*", Paris: Seuil.
- 29- Ulrich. R.S., (2002), "Health benefits of gardens in hospitals", in: *Plants for people*, International Exhibition Florida.
- 30- Kaplan.R. (1992), "The psychological benefits of nearby nature", in: Reld, D. (ed), "*The role of the horticulture in human and social development*", Vol.VI. Timber Press, Arlington.
- 31- Newman, Osear (1996), "*Creating defensible space*", U.S. Department of Housing and Urban Development, April.
- 32- Charles W. Harris (1988), "*Standard Landscape Architecture*". And Nicolass T.Dines.